

Audyt w systemie rachunkowości

Wiktor Gabrusewicz*

Streszczenie: W artykule przedstawiono rolę audytu w systemie rachunkowości, zarówno w teorii, jak i w praktyce. Wskazano również na kierunki zmian prowadzące do zwiększenia roli audytu w działalności praktycznej.

Słowa kluczowe: rachunkowość, sprawozdanie finansowe, biegły rewident

Wprowadzenie

W działalności przedsiębiorstw niezwykle istotne znaczenie odgrywiają informacje. Ważnym źródłem informacji o działalności przedsiębiorstw jest rachunkowość. Dostarczane przez nią informacje są przeznaczone nie tylko dla osób zarządzających przedsiębiorstwem, lecz także dla szerokiego kręgu odbiorców zewnętrznych. To sprawia, że informacje emitowane przez rachunkowość powinny być weryfikowane, aby przedstawiły faktyczny obraz sytuacji majątkowej i finansowanej przedsiębiorstwa.

Jedynym z istotnych elementów systemów kontroli zewnętrznej jest audyt, zwany również rewizją lub badaniem sprawozdań finansowych. Szczególna rola audytu polega m.in. na tym, że jest on uregulowany ustawą o rachunkowości, jest więc istotnym elementem rachunkowości finansowej. Przeprowadzany jest przez niezależnych biegłych rewidentów, którzy mają potwierdzić prawidłowość sporządzenia sprawozdania finansowego oraz wiarygodność i rzetelność informacji w nim zawartych.

Celem niniejszego artykułu jest rozpatrzenie kilku istotnych kwestii teoretycznych i praktycznych audytu, zwrócenie uwagi na mankamenty obecnej praktyki w tym zakresie oraz wskazanie na przedsięwzięcia prowadzące do zwiększenia roli audytu w systemie rachunkowości. Podstawę metodyczną opracowania stanowiła literatura przedmiotu, ustalenia normatywne i doświadczenia praktyczne autora.

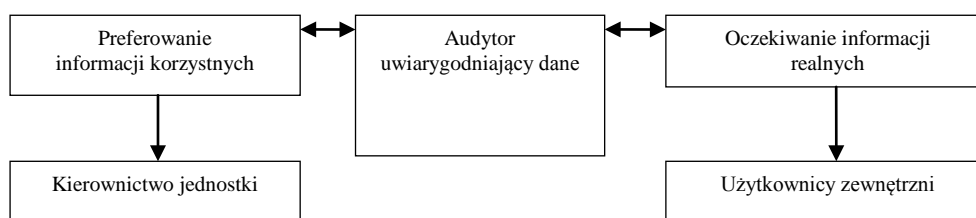
1. Istota i cel audytu

Emitowane przez rachunkowość informacje są ważne tylko wówczas, gdy są to informacje pewne, wiarygodne i zweryfikowane. Inwestor nie będzie lokował swego kapitału w firmę, której sytuacja finansowa jest wątpliwa, ale chce kierować swój kapitał do firm najbardziej efektywnych. Podobnie postępuje bank przy udzielaniu kredytu. Pożycza pieniądze tylko

* prof. dr hab. Wiktor Gabrusewicz, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Katedra Rachunkowości, al. Niepodległości 10, 61-875 Poznań, e-mail: katrach@ue.poznan.pl.

tym przedsiębiorstwom, których sprawozdania finansowe są sprawdzone. Bank chce kredytować firmy najlepsze, aby pieniądze były inwestowane najbardziej efektywnie i, aby istniała pewność ich zwrotu.

Kierownictwo przedsiębiorstwa, aby podkreślić swoje zasługi w zarządzaniu jednostką i w ten sposób umocnić swoją pozycję z reguły dąży do przedstawienia bardziej korzystnego obrazu sytuacji finansowej jednostki niż obrazu realnego. Odbiorcy sprawozdania finansowego oczekują natomiast, aby był to obraz rzeczywisty, przedstawiający faktyczne osiągnięcia jednostki w okresie sprawozdawczym, z których wynikałyby szanse jej rozwoju w przyszłości. W należyte wyważenie tej sprzeczności interesów jest włączony audytor, który ma zająć niezależne i obiektywne stanowisko. Miejsce audytora w ocenie wiarygodności sprawozdania finansowego przedstawiono na rysunku 1.

Rysunek 1. Audytor w procesie zwiększania wiarygodności sprawozdania finansowego

Źródło: opracowanie na podstawie (Kutera i in. 2006: 148).

Z przedstawionego wykresu wynika, że w gospodarce rynkowej jest zasadny audyt sprawozdań finansowych przedsiębiorstw. Audyt ma być gwarancją, że dostarczony przez rachunkowość produkt w postaci sprawozdania finansowego jest dobry. Na podstawie zweryfikowanych i potwierdzonych informacji ujętych w sprawozdaniu finansowym inwestorzy mogą podejmować decyzje obarczone mniejszym ryzykiem, a więc pewniejsze, bardziej efektywne. Potrzeba audytu wynika więc z konieczności:

- zapewnienia bezpieczeństwa obrotu gospodarczego,
- zagwarantowania bezpieczeństwa lokat kapitałowych,
- minimalizacji ryzyka działalności jednostek gospodarczych.

Zasadniczym celem audytu jest sprawdzenie czy roczne sprawozdanie finansowe zostało sporządzone poprawnie i czy zawarte w tym sprawozdaniu dane liczbowe wiarygodnie odzwierciedlają sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy jednostki¹.

2. Zakres jednostek objętych audytem

Pomimo dużego znaczenia audytu w systemie rachunkowości, zakres audytu w praktyce nie jest szeroki. W Polsce, jak wynika z informacji podawanych przez Rzeczpospolitą, funkcjonuje około 3,5 mln jednostek zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze Urzędowym Podmiotów Gospodarki Narodowej – REGON. W zdecydowanej większości są to jednostki

¹ Audytem objęte są również półroczne sprawozdania firm notowanych na Warszawskiej Giełdzie Papierów wartościowych. Audyt półroczny jest nazywany przeglądem śródrocznym.

małe, zaliczane do tzw. małych i średnich przedsiębiorstw². Stanowią one około 90% wszystkich jednostek gospodarczych w Polsce. Ewidencjonują one swoją działalność nie na podstawie przepisów ustawy o rachunkowości, lecz na podstawie uproszczonych form ewidencji dla celów podatkowych, takich jak: podatkowa księga przychodów i rozchodów, ryczałt od przychodów ewidencjonowanych czy karta podatkowa.

Jednostek prowadzących działalność gospodarczą w formie spółek kapitałowych (spółek z o.o., spółek akcyjnych) jest w Polsce około 200 tys. Spośród wszystkich jednostek gospodarczych funkcjonujących w Polsce tylko około 25 tys. objętych było audytem sprawozdań finansowych. Porównując więc liczbę jednostek zarejestrowanych w Polsce z liczbą jednostek objętych audytem, wynika że odsetek jednostek audytowanych jest minimalny.

Podobnie jest, jeśli za podstawę porównań przyjmiemy rozmiary działalności gospodarczej małych i dużych jednostek. Z danych statystycznych wynika, że udział małych i średnich przedsiębiorstw w tworzeniu dochodu narodowego przekracza 50%. Jednostki te zatrudniają przeszło połowę ogólnej liczby pracowników. Z powyższych stwierdzeń wynika, że ponad połowa dochodu narodowego wytwarzanego w kraju przez małe jednostki nie jest objęta audytem. W tym świetle może zrodzić się wątpliwość, czy podane przez te jednostki dane do obliczenia wzrostu dochodu narodowego są wiarygodne, a w konsekwencji czy wiarygodny jest wskaźnik wzrostu dochodu narodowego, nawet przy poprawnej metodologii obliczania tego wzrostu.

W początkowym okresie funkcjonowania ustawy o rachunkowości i przepisów regulujących kwestie audytu, małe jednostki miały obowiązek badania swoich sprawozdań finansowych raz na trzy lata. Było to rozwiązanie słuszne. Trudno byłoby objąć audytem wszystkie jednostki w jednym roku obrotowym. Przyjęto więc rotację w badaniu dla małych jednostek. Takie rozwiązanie miało pozytywny wpływ na jakość sprawozdań finansowych tych jednostek. Miały one bowiem świadomość, że ich sprawozdanie będzie co trzy lata badane. Na jakość sprawozdania finansowego wpływa nie tylko fakt, że sprawozdanie finansowe jest badane w danym roku obrotowym, lecz także to, że będzie ono objęte badaniem w kolejnym roku. Obowiązek badania sprawozdań finansowych małych jednostek został jednak zniesiony.

W świetle powyższych stwierdzeń należy postawić pytanie, dlaczego taki mały odsetek jednostek jest w Polsce objęty audytem? Bardzo często jest wysuwany argument kosztowy. Jest w tym z pewnością część prawdy, ponieważ koszty w przedsiębiorstwie trzeba minimalizować, jednak w ostatnich dziesięciu latach ceny audytu uległy obniżeniom prawie dwukrotnie. Zdecydowanie obniżyły cenę za usługi polskie firmy audytorskie, w tym w szczególności jednoosobowe kancelarie. W świetle istotnego obniżania cen usług audytorskich argument kosztowy nie jest z pewnością czynnikiem istotnym w kształtowaniu minimalnego zakresu liczby jednostek objętych audytem.

Innym czynnikiem kosztowym, który nie zawsze jest brany pod uwagę jest koszt ogłoszenia sprawozdania finansowego. Należy ten fakt podkreślić dlatego, że ceny usług audytorskich istotnie zmalały, natomiast ceny ogłoszeń opinii i sprawozdania finansowego nie

² Definicja małych przedsiębiorstw nie jest jednolita. Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej (Ustawa z dnia 2 lipca 2004...) wyodrębnia mikroprzedsiębiorcę (zatrudnienie do 10 pracowników), małego przedsiębiorcę (zatrudnienie do 50 pracowników) i średniego przedsiębiorcę (zatrudnienie do 250 pracowników). Podobne wielkości przyjmuje GUS, natomiast inaczej podchodzą do wielkości przedsiębiorstw przepisy podatkowe i rachunkowe. Por. (Martyniuk 2009: 14–17).

tylko nie zmalały, ale z reguły wzrosły ze względu na zwiększoną objętość sprawozdania finansowego. W sumie więc koszt usługi audytorskiej wraz z ogłoszeniem sprawozdania finansowego nie uległ istotnemu zmniejszeniu. Cieszyć więc może postanowienie o zniesieniu konieczności ogłaszania sprawozdań finansowych w monitorze B, począwszy od 2013 roku.

Należy także wskazać na ułomność przepisów prawa w tym zakresie. Jednostki, które nie ogłoszą swoich sprawozdań finansowych w terminie lub nie ogłoszą ich w ogóle nie ponoszą z tego tytułu konsekwencji finansowych. Niektóre przedsiębiorstwa nie składają nawet swoich sprawozdań do sądów rejestrowych, za co również, jak wynika z uzyskanych od tych jednostek informacji, nie spotkała ich dotychczas kara.

Do nielicznych należą te jednostki, które nie mają obligatoryjnego obowiązku badania, jednak poddają swoje sprawozdania finansowe badaniu, uważając, że dzięki audytowi będą miały możliwość:

- podnieść poziom jakościowy swojej rachunkowości,
- uzyskać możliwość wyeliminowania powtarzających się błędów w ewidencji księgowej i w sprawozdaniu finansowym,
- wykryć nadużycia niezauważone przez kierownictwo jednostki,
- wyeliminować nieprawidłowości w rozliczeniach podatkowych i tym samym uniknąć sankcji z tego tytułu.

Jeżeli więc, mimo tych korzyści, jednostki nie badają dobrowolnie swoich sprawozdań finansowych, to należy rozpatrzyć przyczyny takich postaw.

3. Metodologia przeprowadzania audytu

O jakości audytu decyduje wiele czynników. Z badań przeprowadzonych przez M. Ambroziaka wynika, że na jakość audytu bardzo istotny wpływ mają czynniki zależne od:

- biegłego rewidenta,
- firmy audytorskiej,
- badanej jednostki (Ambroziak 2010: 201–203).

Można więc czynniki te podzielić na przyczyny leżące po stronie wykonawcy (biegły rewident i firma audytorska) oraz po stronie zleceniodawcy (badana jednostka). Zdecydowanie najwięcej istotnych czynników, decydujących o jakości audytu, jak wynika z badań przeprowadzonych przez M. Ambroziaka, jest zależnych od biegłego rewidenta. Do istotnych czynników pozytywnie oddziałujących na jakość audytu autor zaliczył:

- dobrą znajomość specyfiki działalności badanej jednostki oraz systemu jej rachunkowości,
- dobrą znajomość branży, w której działa badana jednostka (branża wrażliwa na zmiany rynkowe czy nie),
- stabilność biegłego rewidenta w wykonaniu audytu w danej jednostce (im więcej razy biegły rewident przeprowadza badanie sprawozdania finansowego tej samej jednostki, tym jakość audytu jest z reguły wyższa, natomiast ciągła rotacja biegłych rewidentów w tej samej jednostce zdecydowanie ujemnie wpływa na jakość audytu),
- dobra współpraca biegłego rewidenta z kierownictwem badanej jednostki.

Z powyższych ustaleń wynika, że dobry biegły rewident to taki, który zna dogłębnie badaną jednostkę oraz uwarunkowania zewnętrzne, w których ona funkcjonuje i potrafi

nawiązać merytoryczną współpracę z kierownictwem badanej jednostki. Powyższe ustalenia dotyczące czynników oddziałujących na jakość audytu nie są odkryciem. Potwierdzają one starą zasadę, że żeby kogoś należycie zbadać i ocenić trzeba go najpierw dobrze poznać. Takie podejście występuje w medycynie i w innych dziedzinach o charakterze praktycznym.

Wydaje się jednak, że obecna praktyka przeprowadzania audytu nie uwzględnia w pełni tych czynników. Jak wiadomo, ze względu na spadające ceny badania sprawozdań finansowych większe firmy audytorskie zatrudniają do tzw. czynności pomocniczych osoby nieposiadające tytułu biegłego rewidenta. Bardzo często korzystają ze studentów uczelni ekonomicznych, którzy zazwyczaj nie mają dostatecznej wiedzy o jednostce i jej specyfice, nie znają branży, w której jednostka działa, unikają też prowadzenia merytorycznych rozmów z pracownikami badanej jednostki. Osoby te nie znają praktyki w dziedzinie rachunkowości, stąd trudno jest im ocenić rachunkowość badanej jednostki. Osoby te udają się do badanej jednostki z przyjętym w firmie audytorskiej programem komputerowym, aby zebrać dane faktograficzne i wprowadzić je do komputera. Takie osoby przeważnie tworzą kilkusobowy zespół, a każdy członek tego zespołu jest odpowiedzialny za zebranie danych liczbowych z określonego wycinka działalności przedsiębiorstwa i dostarczenie ich do firmy audytorskiej, w której następuje scalenie zebranych danych niezbędnych do opracowania raportu i opinii. Czynności tych dokonuje najczęściej kluczowy biegły rewident, który następnie sporządza opinię i raport.

Ze względu na przedstawioną metodologię badania sprawozdania finansowego następuje zmiana formy opinii i raportu. Niektóre firmy audytorskie odchodzą już od zamieszczania w opinii podstawowych wielkości liczbowych, charakteryzujących badane sprawozdanie finansowe. Opinia zawiera tylko ogólne stwierdzenia, niepoparte żadną wielkością liczbową, co zmniejsza ryzyko popełnienia błędu przy jej opracowywaniu. Również odchodzi się od rozszerzonej wersji raportu, w którym biegły ustosunkował się do wszystkich lub najważniejszych pozycji bilansu i rachunku zysków i strat. Raport zawiera jedynie informacje ogólne, dotyczące badanej jednostki i jego sprawozdania finansowego. W raporcie znajduje się załączone sprawozdanie finansowe oraz część końcowa, podsumowująca badane sprawozdanie finansowe.

Taka bardzo syntetyczna wersja produktów pracy biegłego rewidenta, która jest przekazywana badanej jednostce nie przysparza jej wielkich korzyści. Wypełnia jedynie ustawowy obowiązek obligatoryjnego badania. Z tego względu, jak sądzę, brak większego zainteresowania audytem wśród tych jednostek, które nie mają ustawowego obowiązku badania sprawozdań finansowych.

Stosowana obecnie metodologia badania sprawozdań finansowych ma natomiast jeden zasadniczy cel, a mianowicie przygotować odpowiednio dokumentację roboczą, która jest zasadniczym elementem oceny firmy audytorskiej przez zewnętrzne organy kontrolne.

Przeprowadzana syntetyczna diagnoza zakresu i metodologii audytu sprawozdań finansowych nie jest optymistyczna. Zakres jednostek objętych obligatoryjnym badaniem sprawozdań finansowych jest niewielki, a tylko nieliczne jednostki poddają dobrowolnie badaniu swoje sprawozdanie finansowe. Stosowana metodologia badania nie daje wiele korzyści przedsiębiorstwu z tak przeprowadzonego badania. Trzeba więc postawić pytanie co zrobić, aby audyt stał się ważnym elementem systemu rachunkowości nie tylko w teorii, lecz przede wszystkim w praktyce.

Audyty musi być przydatny nie tylko zewnętrznym odbiorcom informacji, ale także, a może przede wszystkim – jednostce zlecającej i opłacającej badanie. Dotyczy to zwłaszcza

cza tych jednostek, których sprawozdanie nie jest notowane na giełdzie papierów wartościowych. Jeżeli jednostka jest notowana na giełdzie, to na pierwszym miejscu należy przyjąć potrzeby odbiorców zewnętrznych.

4. Kierunki modyfikacji audytu

Poszukując odpowiedzi na postawiony problem podniesienia większej przydatności audytu dla badanej jednostki należy wskazać na takie istotne kierunki jak:

- zwiększenia roli analizy finansowej w raporcie z przeprowadzonego audytu,
- zwiększenia funkcji doradczych biegłego rewidenta w wyborach ekonomicznych,
- zwrócenie większej uwagi na powodzenie przedsiębiorstwa w przyszłości.

Analiza sprawozdania finansowego jest integralnym składnikiem audytu. Zwykle jest elementem raportu, ale niekiedy stanowi oddzielny, poszerzony i samodzielny dokument diagnostyczny będący produktem biegłego rewidenta.

Zakres analizy sprawozdania finansowego nie jest ściśle i w sposób obligatoryjny określony w standardach rewizji finansowej. Takie podejście jest słuszne, ponieważ zakres analizy sprawozdania finansowego nie może mieć jednolitego charakteru dla wszystkich jednostek.

W analizie finansowej biegły rewident powinien kierować się następującymi zasadami współczesnej analizy finansowej:

- konieczność odejścia wyłącznie od opisów stanów i zdarzeń występujących w jednostce na rzecz formułowania sądów wyjaśniających i wartościujących skalę efektywności działalności przedsiębiorstwa,
- formułowanie wniosków nie tylko na podstawie liczb zawartych w sprawozdaniu finansowym, ale także na podstawie opisów jakościowych dotyczących zewnętrznych uwarunkowań funkcjonowania jednostek,
- odejście od statycznego ujmowania zjawisk i ocen retrospektywnych na rzecz analizowania zjawisk w ujęciu dynamicznym z ukierunkowaniem na analizę perspektywną,
- analizowanie osiągnięć jednostki na tle osiągnięć innych przedsiębiorstw w danej branży lub regionie (por. Gabrusewicz 2007: 19–20).

Biegły rewident w zakresie analizy finansowej powinien wyodrębnić:

- najważniejsze obszary przedmiotowe analizy,
- zakres czasowy analizy,
- oraz zakres relacji przedsiębiorstwa z otoczeniem (por. *Audyt sprawozdań...* 2010: 98).

Zakres przedmiotowy badania dotyczy istotnych problemów wymagających zbadania i oceny. Rezultatem tego badania powinno być określenie słabych i mocnych stron przedsiębiorstwa.

Z punktu widzenia inwestora niezwykle ważne znaczenie mają informacje dotyczące efektywności wykorzystania zasobów. Inwestora interesuje nie tylko efektywność bieżąca, ale określenie jaka będzie efektywność działalności przyszłości. Przyszłość nie jest gotowym stanem rzeczy, tak ukształtowanym jak przeszłość. Jest tylko jedną z możliwych opcji do zrealizowania. Przyszłość należy więc przewidywać na podstawie określonych założeń. Jest to działalność ryzykowna, ale niepodejmowanie tego ryzyka jest jeszcze większym ryzykiem. Jak słusznie stwierdza G.K. Świdarska, „jeżeli będziemy w badaniu ustosunko-

wywać się tylko do tego, co było – patrzeć z perspektywy przeszłości – nie oczekujemy, że będziemy chętnie zapraszani do badania sprawozdań finansowych” (*Rewizja finansowa...* 2010: 88).

Trzeci zakres analizy dotyczy stosunków przedsiębiorstwa z odbiorcami, dostawcami, klientami, czyli analizy otoczenia. Ten zakres analizy wymyka się z ram zawartych w sprawozdaniu finansowym, ale jest niezwykle istotnym dla oceny przyszłości przedsiębiorstwa. Powinien ukazywać szanse i zagrożenia dla działalności przedsiębiorstwa w przyszłości.

Uwagi końcowe

Reasumując należy stwierdzić, że poszczególne osoby w przedsiębiorstwie mają różne oczekiwania wobec audytu. Główny księgowy chce, aby biegły rewident dobrze sprawdził czy sporządzone sprawozdanie finansowe zostało sporządzone poprawnie i nie zawiera usterek. Zarząd przedsiębiorstwa oczekuje z kolei bardziej ogólnej oceny z ukazaniem możliwości efektywnego rozwoju przedsiębiorstwa w przyszłości. Wydaje się jednak, że kierunkiem rozwoju audytu powinno być systematyczne odchodzenie od audytu kontrolnego na rzecz audytu biznesowego.

Literatura

- Ambroziak M. (2010), *Audyty zewnętrzny w kształtowaniu wizerunku finansowego jednostki gospodarczej*, rozprawa doktorska, Uniwersytet Warszawski.
- Audyty sprawozdań finansowych* (2010), red. W. Gabrusewicz, PWE, Warszawa.
- Gabrusewicz W. (2007), *Podstawy analizy finansowej*, PWE, Warszawa.
- Kutera M., Hołda A., Surdykowska S. (2006), *Oszustwa księgowo. Teoria i praktyka*, Difin, Warszawa.
- Martyniuk T. (2009), *Małe przedsiębiorstwo*, ODDK, Gdańsk.
- Rewizja finansowa w obrocie gospodarczym* (2010), materiały pokonferencyjne. Jachranka 4–6 listopada 2009. Krajowa Izba Biegłych Rewidentów, Warszawa.
- Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, DzU 2010, nr 220, poz. 1447.

AUDIT IN ACCOUNTING

Abstract: The article presents the roles of audit in accounting system, both in theory and practice. The author shows directions of changes to increase the role of the audit in the practice activity.

Keywords: accounting, financial statements, auditor

Cytowanie

- Gabrusewicz W. (2013), *Audyty w systemie rachunkowości*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* nr 757, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 58, Szczecin, s. 327–333; www.wneiz.pl/frfu.

